

lenne szükség, hogy egyetlen központi szerv hatáskörébe utalják a kérdést, amely szerv megfelelő szankcionális jogokkal felruházva, biztosítani tudná az iparos- és kereskedőnevelés intézésében az elsőrendű nemzeti szempontok gyakorlati érvényesítését.

Csak ilyen módon érhetők el végeredményben azt, hogy elegendő számú szakképzett munkaadóval rendelkezve mindenkor, minden körülmények között, minden befolyással szemben biztosítani tudjuk majd a jövőben az ipar és a kereskedelem terén is középeurópai versenyképességünket. Csak ekkor hivatkozhatunk joggal a magunk emberanyagának felkészült-ségére, termelőképességére és kereskedelmi jártasságára. Ezt a szempontot a legnagyobb gondossággal kell érvényesíteni, hogy elegendő időnk legyen a szükséges magyar szakmunkaerők kiképzésére. Ebből a célból kellene a kereskedelmet is azonnal képesítéshez kötni, hiszen hosszú idő telik még el addig, amíg a most serdülő magyar ifjúságból kellő gyakorlattal és üzleti készséggel bíró új kereskedőréteget nevelhetünk.

A magyar iparos- és kereskedőnevelés kérdését tehát nem lehet többé a tanoncügy jelentéktelen problémájának tekinteni, amivel eddig senki sem törődött, mert senki sem ismerte fel a kérdés óriási horderejű nemzetpolitikai fontosságát. Romániában az 1934. évi ipartörvény állami feladatá tette a korszerű román iparosnevelés intézését, amelyet állami tanoncotthonokkal, állami tanonciskolákkal és állami tanítótestületekkel törekedtek megoldani. A román állam és a román társadalom tehát felismerte az állami iparos- és kereskedőnevelés nemzetpolitikai fontosságát s nem sajnálta átfogó megoldására és gyökeres rendezésére a szükséges anyagi és erkölcsi áldozatokat.

Nálunk egyedül a tanoncok iskolaügye nyert eddig annyira-mennyire kielégítő megoldást, legalább formailag, de ezt a feladatot is a községek minden más kötelezettséggel amúgyis túlterhelt vállaira hárítja a törvény.

Ez a kérdés azonban nem egyszerű iskolaügyi és iskolaszervezeti kérdés és ezért nem is lehet megoldását a községek vállaira hárítani. A kérdés korszerű rendezése nálunk is az államra vár; államkormányzatunknak kell felismernie ennek az ügynnek külső és belső nemzetpolitikai fontosságát s ehhez képest az államnak kell vállalnia az ügy megfelelő elintézését. Ezt az állami felkarolást, az állam anyagi és erkölcsi súlyának latbavetését sürgetik azok a messzeágazó nemzetpolitikai szempontok, amelyekre a fentiekben igyekeztünk rámutatni s amelyek külföldön is egyre inkább állami irányítás alá szorítják a széles tömegek korszerű ipari és kereskedelmi nevelésének nagyfontosságú munkáját.

ÁFRA NAGY JANOS

A MAGYARSÁG ÉS AZ ÚJABB TÓT IRODALOM

ELŐLJÁRÓBAN meg kell állapítanunk azt a történelmi tény, hogy a történelmi Magyarországon egyetlen nemzetiség sem élt a magyarsággal olyan megkülönböztetetlenül szoros vérségi és kulturális kapcsolatban, mint a tótok. Talán anakronizmusnak tetszik az ismeretlenek előtt, hogy maguk az újabbkori szlovák közírók és esztétikusok is világosan látták a későbbi időkben (az 1930-as években), hogy a sokszor propagandaként felhasznált „erőszakos magyarosítás“ vádja legtöbbször torzított nagyítás volt, s ezek a fiatalok siettek is a múlt század Felvidékét igazi arcában bemutatni. A magyarországi volt nemzeti kisebbségek — mi elmúlt kisebbségi életünkben szerettük inkább a „kisebb nép“ elnevezést használni — közül egyedül a tót állott szinte talajtalanul a szomszédos

országokkal szemben. A román és délszláv államiség rányomta a maga külön bélyegét a magyarokkal együtt élő rokon kisebbségekre; ezek háta mögött mindig egy-egy „anyaország“ állott, s ezeknél a népeknél az önkéntes magyarosodási folyamat is sokkal kisebb volt, mint az északi és a Kárpátok által hermetikusan elzárt tótságnál. A tótság maga olyan zárt geográfiai egységben élt velünk, magyarokkal, hogy sajátos népiségének, egyéni kultúrájának mindén fenntartása mellett sem tudta másként elképzelni mindennapos életét, mint ennek a földrajzilag is, etikailag is pompásan felépített magyar államnak keretében.

Az utóbbi esztendőknben éppen maguk a tótok vetették fel a „magyarosítás“ kérdését, mely kezdte már ismeretlen tengeri kígyóvá kinőni magát. A különböző tót folyóiratokban egész sereg felkészült író szólalt meg ebben a kérdésben. Sokat köszönhetünk ebből a szempontból a Prágában megjelent Elán c. nyugatias tót folyóiratnak, amely bátran, történelmi korszerűséggel igyekezett a tótság minden szellemi problémájával foglalkozni. Azokat az írókat, akik ebben a kérdésben megszólaltak, igazán nem lehetett „magyarbarátoknak“ (magyarónoknak) nevezni, hiszen majdnem kivétel nélkül a fiatal tótság legkiválóbb és legöntudatosabb, úgynevezett második nemzedékéből kerültek ki, akikre a magyarsággal való együttélés már nem is nyomhatta rá a bélyegét.

A magyarosodás (nem is annyira „magyarosítás“) kérdéséhez a legérdekesebben Stanislav Meciar, Andrej Mráz, J. V. Ormis és Milo Urban szóltak hozzá. Milo Urban megállapításai annyival is értékesebbek, mert ő volt az a fiatal tót író, akinek „Élő Ostor“ c. háborús, forradalmi regényét több európai nyelvre, így magyarra is lefordították, s így fajtájának jogos szószólójaként léphetett fel. J. V. Ormis a kérdés felvetésekor védelmébe vette a tót nemzedéket, amely a múlt században Stúr nyelvi mozgalma után került a felszínre, s igyekezett rámutatni arra, hogy még ebben a korban is akadtak kiváló tót családok, melyeknél a nemzeti múlthoz való ragaszkodás és a szláv hagyományok többet értek, mint a magyar középosztályba való bejutás lehetősége, s a tótságért minden áldozatra képesek voltak.

Ormis szerint a magyarosodás szükséges rossz volt, ebben a kor, s nem az egyedek, illetve a kiváló egyedek voltak hibásak. Igyekezett azt is feltüntetni, hogy a magyarosítás erőszakkal folyt, s annak nem lehetett útját állni, talán annyival is inkább, mert a nyugodt, békés kor kedvezett ennek a folyamatnak. Milo Urban a már idézett Elán 1937 márciusi számában „Még valamit arról az árulásról“ c. cikkében többek között ezt felelte Ormisnak:

„Ormis igyekezete, hogy művelt osztályunk Stúr-utáni nemzedékét rehabilitálja, bizonyára szimpatikus. Hiszen mindnyájan azt szeretnők, ha semmit sem lehetne a szemükre vetni. Fájdalom, védelme azonban csak kivételeken alapul. Figyelembe veszi az egyedeket, akik itt-ott segítettek népünkön, de megfélekedezik az egészről, arról a képről, amelyet visszavonhatatlanul nyerünk, ha összegyűjtjük nemzeti életünk utolsó századának minden megnyilvánulását. Ha a múltat tárgyilagosan akarjuk átértékelni, mindenekelőtt erre az egységes képre kell tekintettel lennünk. Nos, ebben a képben aztán láthatólag még a nagy egyedek tettei is összezsugorodnak, és csak azok viszonylagos értéke látszik meg. Kár ugyan, de mit tehetünk róla? Akárhogyan is nagyítanék a dolgot, megmarad a szomorú valóság, hogy a Mudronyok, Zochok stb. mellett, akiket Ormis felsorol, nemzeti életünk feltartóztathatatlanul süllyedt. Miért? Mert minden egyes ilyen lelkes egyedre a Stúr utáni nemzedék százai jutottak, akik munkájukat csírájában elfojtották. Itt kezdődött minden kudarcunk és vereségünk, itt ült győzedelmi diadalt az árulás a szlovák népen. Vae victis!

Azt is mondhatnók, hogy mindez a szolgaság következménye volt, az osztrák-magyar kiegyezés után elkövetkezett magyarosítás megerősödött hullámai. Legalább is ez a mi megszokott kifogásunk. De vajjon segít-e rajtunk, ha minden kudarcot a magyarok nyakába varrunk? Aligha. Ha ugyanis józanul, minden elfogultság nélkül tekintünk a dolgokra, akarva-nemakarva meg kell állapítanunk, hogy a magyarosítás eredményei nagyobb-részt a mi „érdemünk“ volt. Éppen a Stúr utáni művelt nemzedékek áru-lására támaszkodtak. Hiszen a magyar gondolatnak hány lelkes propagátora került ki azoknak a soraiából, akiknek a mi oldalunkon kellett volna lenniök, de akik a mi nemzeti sorsunkban való tevőleges részvétel helyett, s ahelyett, hogy a szlovák közösség érdekében alkotó és szervező munkát vállaltak volna, kényelmesen az idegen gazdagság felé hajoltak. Váratlanul átvették a számukra idegen „úriasság“ funkcióját, annak gesztusait, eljárását, annak fennhéjázó és elutasító magatartását mindennel szemben, ami a néptől származik.“

Hogy meg ne feledkezzünk különösen az utóbbi megállapításról, mindjárt Ormis egyik cikkéből idézhetünk, aki a „Maléter-féle inkvizíció 1874-ben“ c. cikkében a következőket írja:

„Jolsva fölött Maléter (szolgabíró) utóleré őket kocsijával, s meg-hagyta a pandúroknak, hogy menjenek a diákokkal az ő lakására, de ne a főtéren, hanem a mellékutcákon keresztül. Amikor odaértek, elkülönítve leültette őket az udvaron és két pandúrt állított melléjük. Kis idő múlva behívta őket az irodába, s belekezdett a prédikációba: Magyarul szólnék hozzátok, mint egy hazafihoz és tisztviselőhöz illik, de nem tudtok semmit, mert szamarak vagytok, b . . . . a sok pánszláv istenit! Csak nyugtalan-ságot idéztek elő az országban, azért küldtek ide szüleitek! Én is szlovák vagyok, és házam egészen szlovák, de hazafi és magyar vagyok! Jobban tudok szlovákul, mint a ti Zochjaitok és Ormisaitok azt a sok pán-szláv szentjét! Ha nem akarjátok elhinni, nézzétek meg Eperjesen — ahol én iskolába jártam — az emlékkönyvben szlovák verseimet a teremtesit neki!“

Ezeket a sorokat csak kuriózumképpen idéztük, hogy a Milo Urban és Ormis között kifejlődött vitát két szemelvényvel érzékeltessük.

Amíg az újabb tót nemzedék a fiatalok bátorságával és éleslátásával állt ki a porondra, a századvég és a századelő írói bizonyos letargiával nézik népük magyarosodását, különösen a klasszikus tót írótriász egyik tagja, Svetozár Húrban Vajansky tör ki regényeiben az ellen a középosztály ellen, amely a „natio hungarica“ varázsával nő bele a magyar nemzettestbe. Kukuéin mindezt inkább az idegenből látja, mert Dalmáciában él, míg Hviezdoslav Ország Pál egyedülállóan szép tót nyelvvel és költői láng-pallosával ostorozza őket.

A háborút megelőző idők két irodalmi reprezentánsa, Martin Rázus és Jankó Jesensky néha szinte már odáig menték nemzeti önzésükben, hogy mindent elvetnének, ami magyar. Magát a háborút is inkább mint magyar bűnt látják, bár Rázus, az itthonmaradt evangélikus pap szelídebben és a költő kifakadásával, Jesensky ellenben a szibériai fogságban, ahol a cseh-tót légiók megalapításában is szerepet játszik, egyenesen a magyarok ellen dolgozik. Érdekes, hogy „nemzeti felszabadulásuk“ után, a lehangolás későbbi éveiben mind a két író változtat nézetén, s mindkettőt visszatereli írása a rég múltat mintázó, szelídebb életbe. Rázus a magyarságnál már csak a liberalizmust szidja, s annak kinövéseit ostorozza, mindent egy klikk számlájára ír, Jesensky pedig roppant sokat enged a szibériai költemények harcias hangjából, s a „magyar“ elnyomásra következő cseh elnyomást mintegy jobban és párhuzamosan érzékelteti. Szintén csak kuriózumképpen

leközöljük két versét a tót nyelvről. Az egyiket orosz fogságban írta, amikor népe a magyarok „rabja” volt, a másikat a csehtót köztársaság idején, amikor álmai már régen valóra váltak.

A szlovák nyelv

Ezer ösvényből egyetlenegy csábít:
az, mely az én rab hazámba vigyen
a véres, ordas vad barlang-lakáig,
hol az én fehér rab szentem híven

mély, tiszta vággyal, mint hőst visszaállít,
ki bosszúálltig már meg nem pihen,
nem aljasul le többé szolgaságig
s gyávamód nem sír bilincseiben.

Ez az út lesz az utam, ám előbb
a bosszúvágyat, mely szívemben ég
s ül rajtam, mint árny ifjú homlokon:

százvezrek galamblelkébe dobom,
álljanak bosszút a gaz zsarnokon,
ki elrontotta szentem életét.

1917, Szibériában.

A szlovák nyelv

Meseruhába tettem szegény leánykámat,
dús haját befontam, arcára csókpírt adtam,
szikrát tört szemébe, kortyot szomjú ajkának,
föl sem leltem a régít a szép, új dákban.

Hízeltő tükröként lelkes szók árja áradt.

S szó elnémult, csók nincsen, a ruhája foszladtan,
ajaka is kékül, rózsás arca is sápad.
s azt a lányt látom ismét, akit úgy sirattam.

Ott áll a kis szolgáló, a kapun csenget be,
kis batyuja a karján, fáradt, nyütt az árva,
rendes uraságnál oly szívesen szolgálna.

De csupán a temető kapuja van tárva ...
Ügy érzem, már utána megyek a sírkertbe
rózsát vetni a sírba, hol el lesz temetve.

1932, Szlovákia. (Darvas János fordításai.)

A háború utáni felnövekedett írók már annyira el vannak foglalva „nemzeti” államukkal, hogy nem veszik észre Rázusék, Jesenskyék hangját. A gyermekcipő szelídségével és hetyke büszkeségével szövik inkább maguk felé témakörüket. Érdekes, hogy sokáig a múltba is alig-alig tekintenek (tót nyelven egyetlen jelentős történeti regény látott napvilágot, Jégé: Ádám Sangala c. könyve), mert mindannyiukat elfoglalja a bizakodó és színesnek vélt jelen. Közülük a legtöbben egyáltalán nem is érintik a régebbi magyar-tót együttélést s mintegy erőszakoltan is a szláv vágyálmokban, álmaik kiteljesedésében élnek. Egypáran csak odavetett mondatokban emlékeznek valamire s a magyar múltat elintézik a sorok között. Amikor azonban már gyermekes álmaikban kiírták magukat, s az új cseh-tót viszonyt kénytelenek a valóságban is értékelni, mint írók, nem tagadhatják meg önmagukat és inkább összehasonlítás formájában említik a magyarsághoz való elmúlt s néha alig

érzékkelhetően még fennálló viszonyukat. Hol a hőseik szájába adott filozófálással, hol mintegy monográfiászerű leírásokban, mint Rázus, bővebben említik a magyarságot, amelytől még a cseh-tót államban is „félnek“ (a propaganda és cseh politika hatására), de amelynek összehasonlításával néha nosztalgikus vágyat éreznek valami elmúlt után. Különösen az érett Rázus az, aki a torzó, bár arányaiban nagy „Svety“ után saját önéletrajzában sok helyen már nemcsak meglepő tárgyilagossággal, hanem bizonyos fokig rokonszenvel is ír régebbi, magyar világbeli életéről. Mintha megérezné az egy-két évvel később feltámadó vita előszelét, s a „magyarosítás“ kérdésében önmaga életéből merítve, állást foglalna. A magyarosítást maga is a türelmetlen, első nemzedékében bőszen magyar középosztály akarnokságának tulajdonítja, hiszen népe annyira megmaradt tótságában, hogy a hivatalos magyar népszámlálás egy egész vármegyében mindössze 0.7%-nyi magyarságot mutat ki Magyarországon. (Árva vármegye, 1891. évi hivatalos magyar statisztika!). Éppen ezért csak elismerőleg ír az igazi magyarokról, míg a renegátokat csak szidni tudja. Marosko átuduje c. életrajzában például a következő öszinte sorokat olvashatjuk:

„A magyarok pedig — az ilyen nekigömbölyödő Kiss Pista, vagy a hölgyek bálványa, az elegáns Szekeres Pali — inkább a kártyával, a borral, de legfőképpen a leányokkal, nem pedig holmiféle intrikákkal törődnek. Ha valaki nem bántja őket, nagyon jó fiúk! Intrikálni, mint azzal a levéllel, csak renegát szlovák, elromlott német vagy zsidó tud!

... Hallja-e kedves barátom! — villan rá az igazgató tekintete a sűrű szemöldök alól. — Itt van a szép érettségi bizonyítványa, jelesen érett. A magyarból is jelese van. Búcsúzóul azonban figyelmeztetnem kell a következőkre: bevádolták nálam, hogy pánszláv, ellenségünk nekünk, magyaroknak. Én nem vizsgáltattam az ügyet, magam sem vizsgáltam, ön bátor, derék ember, tehetséges, önből még lehet valami. Csak egyre kérem, ha egyszer majd a saját szlovák népe között fog dolgozni, főleg arra a jóra emlékezzék, amit itt, közöttünk átélt — s közben meghatottan fordítja el a fejét: — Isten vele!

A gimnáziumból már megkönnyebbülten lépked kifelé. A diák mindig könnyebb egypár kilóval az érettségi bizonyítvánnyal a zsebében. Az agyában azonban még ott cikáznak a gondolatok. Ki intrikál? Ki vádolta őt be az igazgatónál? Régen sejtette már ugyan, de most mégis meglepte. Vájjon ki lehetett? Magyar — nem!!! Az ilyen feladatra mindig a renegát tótok, németek vagy a zsidók vállalkoznak.“

Rázus egyébként tele van ugyanebben a könyvében panasszal, érzékelteti a századelő felvidéki politikai életét, a közismert választásokat stb., de panaszaiban sohasem lépi túl a tárgyilagosságot. Az igazi magyarral szemben mindig megértő, sőt testvéries. A szlovákság elszegényedését sem a magyar nép hibájául rója fel, hanem az élete utolsó éveiben annyira ostorozott liberalizmusban látja, amelyből pedig éppen elegendő része volt hazájában, a cseh-tót köztársaságban is. Sőt... Ha a magyarra haragszik, inkább a magyar vezetőréteg az, amelyről ír, különösen az arisztokratákat hibáztatja. A magyar népet egyetlen sorában soha nem bántotta. Jól írtam róla halála után az azóta már megszűnt Magyar írásban (Kazinczy Könyv-és Lapkiadó Szövetkezet, Kassa): „Népének nevelője, újkori vátesze, a magyarság igazi barátja, és a kor egyik legjellegzetesebb harcosa távozott el vele.“

Az újkori tót irodalomban számtalan politikai vagy iránycikk van, amely a magyar-tót együttéléssel, a magyarság és tótság egymáshoz való viszonyával foglalkozott, ezeket azonban éppen politikai tendenciájuk miatt nem érintjük. Inkább a regényeket nézzük, amelyeknek tükrén keresztül

az író is őszintébb szokott lenni, mert a könyv értéke maradandóbb, mint a gyorsröptű és sokszor csak éppen időszerű cikkeké. Ha ezt az őszinteséget tartjuk szem előtt, akkor érdekesebb képeket nyerünk.

Vannak írók, akik a magyarságról egyáltalán nem, vagy alig vesznek tudomást, pedig magyar iskolába jártak és stílusukon is meglátszik a magyar irodalmi iskola. A legjobb tót elbeszélő, J. C. Hronsky például egyetlen regényében (Jozef Mák) s abban is csak futólag említi a „magyarosítást“.

„Az emberek arra gondolnak, hogy az iskolát államosítani akarják. Kevesebb lesz a község kiadása, de az iskola mégis csak iskola, valakinek fizetni kell rá. Ez megint csak nem az idegen, hanem a község lesz. Jobban akarnak magyarosítani. Ahá, éppen az újságok is erről írnak.“

A fiatalokat természetszerűleg jobban és közelebből érdekli a csehek és a tótok egymáshoz való viszonya, s érdekes, hogy egy-két író ezzel kapcsolatban a magyarságra is gondol. Az új prózában amúgy is sok a kort fejtegető, mondhatnék korpolitikai vonatkozás, így a sorok között az író is leplezetlenül megnyilatkozik. Reánk nézve igen érdekes a következő pár sor, amelyet Peter Zván Őachovania c. regényében olvashatunk:

„Egészében véve nem szívesen vették be a városba a Szent Bürokrácia és más intézmények tagjait. Ha csak módjuk volt rá, a köztisztviselői állásokat mindig a saját emberükkel töltötték be. A magyar állam bizonyos mértékig tiszteletben is tartotta ezt a szokásukat és a kezükre játszott. Ha a csehszlovák állam diplomatikusabb lenne, akkor a saját fajtájukból adott volna nekik hivatalnokokat. A magyarok ebben a tekintetben ügyesebbek voltak, mint a csehek. Nem félték attól, hogy helybeli alispánt adjanak, bár az apja magyarul egy szót sem tudott. A forradalom után a régi szokás megváltozott. Magyarbarát (magyarón) volt az is, aki egy szót sem tudott magyarul.“

Ugyanebben a regényben az orvos és biológus szeme látja meg feji keveredésünket és egyéni meglátását a következőkben írja le:

„A csehek szemünkre vetik a magyar hatásokat. Én azonban úgy gondolom, hogy biológiai szempontból nevetséges állítás a mi magyarosodásunk. Éppen az ellenkező feltevés lenne elfogadhatóbb. Hiszen a magyarokban már olyan kevés a mongol elem, hogy a mai nemzeten nehezen lehetne bebizonyítani. Nagyon kevés ismertető jel van közöttük a nyelven kívül, amely ázsiai eredetükre mutat, s ezt is az európai nemzetekkel való intenzív keveredésnek köszönhetik. Hogy a mi szlovák vérünk-ből nagyon sok kering bennük, az érthető. Inkább a magyarok biológiai szlovákosodásáról, németesedéséről, mint a szlovákok elmagyarosodásáról lehetne szó... A mi szlovákiai magyarjaink — nem számítom a déli, kompaktabb rétegeket — eltűnnek városkáinkból, de azoknak sem lesz nagyobb hatásuk biológiai állapotunkra, mert kilencvenkilenc százalékban szlovák származású magyarok.“

Kifejezetten jót nem írt tót író a magyarságról, a kor szelleme sem engedte volna meg, s a hazaárulás vádjával illette volna Őket a prágai centralizmus. A jót tehát csak adagolva kaptuk az újabb tót irodalomban. Eddig mintegy fokozatszerűleg ismertettünk kisebb szemelvényeket, hadd tetőzze be a hirtelen válogatott sort egy doktori értekezésnek szánt magyar vonatkozású munka, amely „A nemesek és a nép Mikszáth Kálmán műveiben“ címet viseli. Szerzője Göllner Erzsébet, Szabó Dezső és Móricz Zsigmond irányregényeinek (Segítség, Sárarany) fordítója, aki a Bújnák Pál-életrajzát, amely egyébként meglehetősen jó tanulmányokat köt csokorba, ezzel a tanulmányával mintegy elcsúfította. Annak idején nagy port vert fel ez az írás, s magam voltam az első, aki nyíltan rámutattam arra, hogy a hasonló gondolkodású tanárok magyar középiskolában nem tanít-

hatnak. Míg mi mindig a derút és a magyar humort, a tulajdonképpen senkinek sem vétő magyar dzsentrit látjuk Mikszáthban, Göllner az ellenség tudatos munkájával Mikszáthot mint a magyar rossz megszemélyesítőjét akarja bemutatni. A következőket írja róla:

„Mikszáth műveiben a magyar és a tót nép egymáshoz való viszonyát is érintette. A magyar nem szereti a tótot, ösztönszerű ellenszenvet érez vele szemben, és fél annak nagy népesedésétől... Mikszáthon mindinkább erőt vesz a magyar politikusok ideológiája, az a meggyőződése, ami nekik, hogy a természetes fejlődésnek csak erőszakkal lehet útját állni. Mikszáth kora már annyira rothadt és saját hanyatlásában olyan szemtelenül kihívó, hogy meg kellett gyorsítania ennek az egészségtelen társaságnak a felbomlását.“

„Irodalmi“ tanulmányt hasonló hangnemben magyar nyelven még aligha olvasott valaki. Csakugyan egy „összetákoltt“ államnak kellett elérkeznie, hogy ilyen hangnemben írasson rólunk valaki, hozzá még magyar iskolában nevelkedett, s magyar iskolában tanító tanár. Csak a legnagyobb-mérvű elfogultság vezethette akkor, amikor Mikszáth műveinek olvasásakor az esztétikus nem tudott benne mást meglátni.

Sokat lehetne még idézni, különösen cikkekből és tanulmányokból. Ha valamikor összeállítjuk a tót-magyar húszéves különélésének bibliográfiáját, az utókor számára értékes adataink lesznek.

Az érettebb, gondolkodásában lehiggadt írói nemzedék tudatosan sohasem bántja a magyarságot, érti, hogy mintegy közös történelmi múltunk felelősségét viseli. Voltak olyan elsőrendű tót folyóiratok, amelyek a közleledést hirdették, ami tulajdonképpen tudatalatti nosztalgia volt mindkét részről a közösen átélt múlt iránt. A népből származott és a néplelékhez dinamikus visszassugárással ragaszkodó költők például egész kultuszt úztek abból, hogy nagy nemzeti költőnk, Adyt utánozzák, a közös „oláh, szláv, magyar bánat“ barátkozó hangnemében. Az első, átmeneti évek után a tót „nemzetiszínű“ mozgalom önmagát kezdte maradandóbbra formálni. Keresnie is kellett azokat a lehetőségeket, amelyek alapján megtisztult irodalmi életérhez juthat.

Az újabbkori tót irodalom művelői közül különösen meg kell jegyeznünk Emil Boleslav Lukáé nevét, aki egyformán szerelmese Adynak és a modern francia lírának. Politikai hitvallása ugyan ideális rajongással húzza a sajátos cseh nemzeti szocializmus felé, lelkében azonban az északi Hont él, gyermekkorának velünk kapcsolatos emlékei, és szülőföldjének tisztább szemüvegén át mintegy gyermekded tisztasággal tér vissza a Felvidékre. Irodalmat csinál politika nélkül, avantgardista a szó nyugatias értelmének híjával, egyik kezével a szláv Prága, a másikkal a mindig színes Felvidék után nyúl. Lapjában, a Slovenské smery-ben a magyar kultúr- és irodalmi kérdés mindennapos dolog, maga köré gyűjti a forrongó magyar fiatalságot és velük irat magyar kérdésekről. Saját maga gyönyörködik a maradéktalan közleledés lehetőségeiben, a magyar toliból eredő cikkek pedig számunkra jelentenek nyereséget, mert akármilyen pártállású vagy világnézetű magyar is írta, csak magyar szempontból tudta látni a dolgokat. Lukáó Adyról is több tanulmányt írt, s talán jobb is, hogy az irodalom semleges mezején át ért el a kisebbségi sorsban élt, neki hazai magyarsághoz. Egy vers egy lépcsőfok a megértés felé, egy könyv már a politika által elrontott évtizedeket is képes átugrani, s a háborúutáni magyar irodalom sok remeke mind a legjobb ajánlólevél volt ahhoz, hogy az idegen költő szívét számunkra visszahódítsa.

Ján Smrek adott helyet az „erőszakos magyarosítás“ kérdéseinek. A lapjában lefolyt viták ezt a vádat sokszor dajkamesévé egyszerűsítették.

Tág teret engedett a magyar vonatkozású dolgoknak, különösen nagy szereppel és figyelemmel kísérte az Apollo köré csoportosult fiatalok munkásságát.

Talán csak a mindig akadémikus jellegű Slovenské pohiady nem vett tudomást rólunk, egyrészt, mint a Matica slovenská folyóirata, másrészt mint az azelőtt is határozottan tót érzelmű felvidékiek kulturális szövege. Akkor, amikor egy jelentéktelen francia vagy angol, esetleg cseh vagy román dologgal is foglalkozott, a magyarságot csak tanulmányokban említi, s ezekben a tanulmányokban nem valami kedvező képet fest rólunk. (Elena Maróthy Soltésóvá: Sedemdesiat rokov zivota, O by valóm Hornom Uhorsku stb.). Ilyenkor azonban a kultúrpolitikai térről politikai térre siklik át, s ez közösségünkön az olvasó szempontjából inkább rontott, mint javított.

A cseh-tót köztársaság felbomlása és az „önálló“ Szlovákország egy időre megállította annak lehetőségét, hogy velünk foglalkozzanak. Sokkal inkább érdeklí őket a német élettérben játszó szerepük, mint az elmúlt évezred történelmi együttélésének hagyományai. Nem a mi hibánk, és nem az ő hibájuk. Ezentúl még kevesebb lesz a tót íróknál a magyar vonatkozás, a magyar dolgokra való rokon- vagy ellenszenves kitérés, de nem is tehetnek másként, mert az elmúlt két évtized alatt rohamosan fejlődött tót irodalom hanyatlóban van. A gyermekes örömmel ápolt nacionalizmus még itt-ott hallatja hangját, de az is idegenszerűleg, néha a jövőt féltő aggodalommal cseng. Mi, mint külön, tőlünk távolálló komplexumra, nem hivatkozhatunk rájuk, mert annyira bennünk és velünk él a Felvidék, hogy csak magyarországi tót vonatkozásban beszélhetünk róluk.

Nem fogunk azonban róluk megfélemleni, és a testvér aggódó szeretetével kísérjük kultúrájuk sorsát, irodalmuk további életét, mert bízunk abban, hogy a kölcsönhatások még szorosabbá fűzik egyszer sorsunkat.

SÁGI FARKAS ISTVÁN

A HÚN KÉRDÉS MAI ÁLLÁSA

A HÚNOK KÉPE azok közé a képzetek közé tartozik, amelyek a mai európai népek tudatába a legmélyebben belevésődtek. Amidőn a Kr. u. IV. század végén először tűnnek fel a hellén-római világ keleti határszélein, a szájról szájra szálló Fama borzalmas hírustelketi s amikor egy félszázaddal később Attila Rómát és Bizáncot egyaránt megremegteti, alakja már a kortársak szemében is szinte emberfelettivé nő. A közvetlen élmények hatása alatt kialakult „hún“ kép fő vonásait átveszi a későbbi irodalmi hagyomány is s tovább származtatva egyre újabb megújabb legendás és mondái vonásokkal színezi ki.

Abban a hatalmas irodalomban is, amelynek termékei a húnok korától kezdve úgyszólván napjainkig szinte szakadatlan sorban követik egymást, uralkodó maradt a húnok képének egyoldalú megvilágítása és állandósultak a „hún“ fogalomnak még az antik világtól öröklött jegyei, amelyek magukon viselik az érzelem és képzelet ködös szférájából való származás nyomait. Nem csoda, hogy a legendás és mondái elemekkel színezett „hún“ kép szövevényét csak nehezen tudja áttörni az objektív megismerés fénye.

Bár az újabb tudományos kutatás — se téren büszkén hivatkozhatunk a magyar tudományra — a hún kérdés nem egy részletét tisztázta, mégis amióta Thierry Amadé megírta a maga korában nagysikerű, de ma már elavult munkáját (Histoire d'Attila et de ses successeurs, 1864), a húnokról tudományos színvonalon álló, összefoglaló monográfia nem jelent meg.